توسعه ایرانی
روزنامه صبح
سیاسی، اجتماعی، اقتصادی

صاحب امتیاز: موسسه اطلاع‌رسانی و خبرگزاری ایلنا
مدیر مسئول: مسعود حیدری
زیر نظر شورای سردبیری
مدیر بازرگانی و روابط عمومی: مرتضی بلوکی

چاپ: کار و کارگر ۶۶۸۱۷۳۱۷
نشانی تحریریه: تهران، خیابان انقلاب، خیابان دانشگاه نرسیده به روانمهر، پلاک ۱۳۲
تلفن تحریریه: ۶۶۹۵۶۶۰۰(۰۲۱)
نشانی سایت: toseeirani.ir
اینستاگرام: @tosee.irani

نگاهی به دو دهه فعالیت هنرمندان در یک عرصه هنری نوظهور

چالش‌های هنر محیطی در ایران

روز به صدر

هنر محیطی و مشخصاً هنر زیست‌محیطی در ایران چه جایگاه و موقعیتی دارد و واجد چه خصلت‌هایی است؟ آیا این شیوه‌ی ارائه‌ی هنر در کشور ما به‌صورت جدی مورد توجه قرار گرفته و پژوهش‌هایی قابل اعتنا در این زمینه صورت گرفته است؟ آیا هنر محیطی در ایران مؤلفه‌های بومی دارد و عملکردی متفاوت از هنر دیگر کشورها را دنبال می‌کند؟ همچنین این پرسش را باید به میان کشید که هنر محیطی در ایران با چه چالش‌ها و موانعی روبه‌رو است؟ به گواه صاحب‌نظران و فعالان هنر محیطی در نزدیک به دو دهه‌ی گذشته این شیوه‌ی بیان هنری در ایران روندی رو به رشد داشته است و همین امر ما را وامی‌دارد تا با تأمل بیشتری به فعالیت‌ها در این عرصه نگاه کنیم.

ویژگی‌های منحصر به فرد هنر محیطی ایران

احمد نادعلیان، هنرمند شناخته‌شده و از پیشگامان هنر محیطی ایران، در ارتباط با ویژگی‌ها، رویکردها و چالش‌های این هنر می‌نویسد: «واژه‌ی محیط واجد وجهی زیست‌محیطی است. از سویی دیگر می‌تواند به محیط اطراف و یا حتی اجتماعی که در آن زندگی می‌کنیم ارتباط داشته باشد. به‌عنوان یکی از جریان‌های پویا در عرصه‌ی معاصر، هنر محیطی می‌تواند به‌هنری اطلاق شود که هنرمندان اغلب با استفاده از عناصر یا اشیای موجود در طبیعت یا در محیط‌های غیرمتعارف هنرشان را در همان مکان شکل و ارائه دهند. بنابراین چگونگی محیط پیرامون اثر و مواد مصالح موجود در محیط، در کیفیت و چگونگی اثر تأثیر دارند. بنا به دلایل متعددی هنر محیطی در ایران رشد داشته است. ارزش‌های و آیین‌ها که طبیعت و عناصر آن را پاک محسوب می‌کردند رو به زوال هستند. از سویی دیگر به دلیل رشد صنعت ما با بحران محیط زیست در این جغرافیا مواجه هستیم. بحران محیط زیست جدی است و جهانی. ایران نیز بخشی از جهان است و می‌تواند در این روند سهمی داشته باشد. رشد این هنر به تنوع محیط زیست و فرهنگ نیز مرتبط است. از این رو در سال‌های اخیر هنر محیطی به‌عنوان یکی از گرایش‌های هنر جدید مورد توجه هنرمندان خصوصاً نسل جوان قرار گرفته است. هنر محیطی در ایران به فرهنگ بومی توجه دارد و آیین‌ها و سنت‌ها در آن دیده می‌شوند. از این جهت ویژگی‌های ملی و بومی دارد، اما از حرکت جهانی هم بی‌بهره نیست.

هنر محیطی و مؤلفه‌های بومی

عاطفه خاص، از فعالان هنر محیطی ایران، در ارتباط با رویکردهای هنرمندان معاصر در این زمینه می‌نویسد: «هنر محیطی در ایران دارای تعاریف و رویکردهای خاص خود شده است. هنرهایی تحت عنوان هنرهای محیطی یا زیست‌محیطی به سه گروه عمده تقسیم می‌شوند. گروهی که زیبایی‌شناسی در آثارشان حرف اول را می‌زند و ممکن است پیام زیست‌محیطی در آن نباشد یا در لایه‌های ثانوی آن باشد و یا اصلاً چنین دغدغه‌ای نداشته باشد و صرفاً رفتار شکلی باشد.

گروه دوم کارهایی هستند که فعال محیط زیست بودن در لایه اولش است و هنر در آن کم است. گروه سوم گروه مابین هستند ولی نمی‌شود انکار کرد کارهایی در این قلمرو وجود دارند که هم ابداع و خلاقیت هنری در آن‌ها به حد اعلی رسیده است و هم آنچه که ما آن را بیداری و پیام می‌گوییم. حال این پیام هر آنچه آشکارتر باشد شاید بشود گفت که به شکل تبلیغاتی و یک‌بارمصرف نزدیک می‌شود ولی آثاری هم می‌بینیم که علاوه بر اینکه واجد این ویژگی است اما به‌عنوان یک اثر هنری همه آن موازنه‌های خلاقه و هنرمندانه را داراست. مؤلفه‌های بومی ما با گوناگونی فرهنگی و اقلیمی و همچنین فقدان حمایت مالی کلان مرتبط است. ما در هر گوشه از ایران اقلیم‌هایی داریم که از نظر فرهنگی، آیین‌ها و رفتارها با آثار ممزوج می‌شوند. خیلی وقت‌ها در هنرهای محیطی ما تلفیقی از هنر اجرا و هنر بدن را داریم. در نتیجه می‌بینیم که یک نوع موسیقی و آیین در یک خطه از ایران به یک‌باره در کار دمیده می‌شود. این خود ویژگی‌هایی به اثر می‌بخشد که به مؤلفه‌ای بومی تبدیل می‌شود.

در سال‌های اخیر هنر محیطی به‌عنوان یکی از گرایش‌های هنر جدید مورد توجه هنرمندان خصوصاً نسل جوان قرار گرفته است. هنر محیطی در ایران به فرهنگ بومی توجه دارد و آیین‌ها و سنت‌ها در آن دیده می‌شوند؛ اما با این وجود از روند جهانی هم بی‌بهره نیست

غفلت از امکان ظهور هنر محیطی در میان مردم

رضا افهمی، مدرس هنر در خصوص ظرفیت‌های اجتماعی هنر محیطی و جایگاه این شیوه‌ی بیان هنری در ایران می‌گوید: پرواضح است که هنر در اصلاح رفتار زیست‌محیطی بسیار کارآمد و مؤثر است. برخلاف بسیاری از فرهنگ‌ها، فرهنگ ما از لحاظ زیست‌محیطی بسیار غنی است و از رهگذر آن می‌توان به زیبایی‌شناسی زیست‌محیطی دست یافت؛ به عبارت دیگر یک زیباشناسی سازگار با زیست‌محیط ایرانی تعریف کرد که علاوه بر ایجاد فضای مکالمه، از زیباشناسی کاذب پرهیز نماید. هنر محیطی ایران، جنبه‌های محلی خود را به شایستگی یافته اما به دلیل عدم اعتنا به ارزش و قابلیت‌های آن، چندان در فضای مردمی مورد توجه نبوده به نحوی که در واقع، امکان ظهور این هنر در میان مردم و بهره‌برداری از ویژگی آگاهی‌بخشی آن، کاملاً مغفول مانده است. نیاز جامعه و محیط مرده‌ی شهریِ جهان امروز دقیقاً متوجه تکانه‌های حاصل از آگاهی‌بخشی آن‌هاست. هنر محیطی به تبع پیام زیست‌محیطی خود، قابلیت تبدیل یک جامعه فقیر در حال گذار را به یک جامعه متمول زیست‌محیطی داراست. درواقع، فرهنگ‌سازی پویا، از ضروریات دوران معاصر و تحقق توسعه پایدار محسوب می‌شود.

هنر محیطی ایران، جنبه‌های محلی خود را به شایستگی یافته اما به دلیل عدم اعتنا به ارزش و قابلیت‌های آن، چندان در فضای مردمی مورد توجه نبوده. به نحوی که در واقع، امکان ظهور این هنر در میان مردم و بهره‌برداری از ویژگی آگاهی‌بخشی آن، کاملاً مغفول مانده است

نگاهی تازه به زندگی و زیست انسانی

محمود مکتبی از دیگر هنرمندان شناخته‌شده‌ی هنر محیطی در خصوص مشخصه‌ها و اقتضائات هنر محیطی می‌گوید: در نگاهی کلی، هنر محیطی تلاشی در جهت بهبود روابط ما با دنیای طبیعی است. تعریف کار برای مکانی خاص، از مشخصه‌های هنر محیطی است. این هنر نگاه تازه‌ای به زندگی و زیست انسانی دارد و نوعی از ارائه اثر در دل طبیعت است به‌منظور بهبود و ارتقای رابطه‌ی انسان با طبیعت که در خلال این ارتباطاتی که اتفاق می‌افتد انسان متوجه مسائل زیست‌محیطی می‌شود و می‌بیند که در واقع این انسان است که در حال نابودی محیط زیست خودش است.

هنرمند هنر محیطی ضمن حضور در طبیعت با بازاندیشی و جابه‌جا کردن، افزودن و یا کاستن عناصر در طبیعت اطرافش، به خلق اثر و ارائه بیانی جدید از محیط می‌پردازد. هنرمندان هنر محیطی رویکردهای گوناگونی دارند برخی رویکرد زیست‌محیطی دارند و نگرانی خود را از نقش مخرب انسان امروز در رابطه با طبیعت بازگو می‌کنند. بعضی دیگر اهداف زیباشناسانه دارند و بسیاری گرایش‌های دیگر، اما در کل همه این گرایش‌ها به‌نوعی به طبیعت بازمی‌گردند. این هنر با توجه به قابلیت‌ها و پتانسیل‌هایی که دارد می‌تواند در ارتباط با مخاطب به هدفش که همانا توجه به طبیعت است برسد.

یادداشت

آرمان‌شهر نقاشانهٔ حسین محجوبی

نادر کمالوند

حسین محجوبی در نزدیک به هفت دهه فعالیت هنری دست به تجربه‌های گوناگون در شیوه‌های مختلف هنری زده و در این زمینه آثار متعددی را نیز در موضوعات گوناگون خلق کرده است. پرتره‌ها، طراحی‌ها، کمپوزیسیون‌های مختلف از طبیعت بی‌جان، نمونه‌هایی از تجربیاتش در سبک‌های گوناگون نقاشی، خط‌نقاشی‌ها و خوشنویسی‌ها، آثار آبستره، نقاشی‌هایش از مناظر و بناهای مختلف دنیا طی سفرهایی که داشته و بالاخره نقاشی‌هایش از اسب‌ها و درخت‌ها از جمله آثار متعدد او هستند. اما محجوبی بیشتر با آثار اسب‌ها و درخت‌هایش شناخته شده است.

آثار نقاشی اسب‌ها و درخت‌های محجوبی بیننده را به یاد آرمان‌شهر بهشت‌گونه‌ای می‌اندازد که همیشه حسرت دسترسی به آن را داشته است؛ طبیعتی توأم با آرامشی ماورایی و رؤیایی که در آن اسب‌ها با آرامش و سرخوشی می‌خرامند و در بعضی از مناظر هم در کنار اسب‌ها، پرندگان بی‌آزار کوچک یا در حال پروازند و یا اینکه بی‌هیچ دغدغه‌ای بر درختان سکنی گزیده‌اند. اما این سری از نقاشی‌های محجوبی چه ویژگی‌هایی دارند که نهاد و درون آدم‌ها را مسخ آرامش نهفته در خود می‌کنند؟

محجوبی با وجود نگاه مدرن و نویی که در خلق آثارش دارد اما به شیوه کار نگارگری قدما نیز پایبند است. او آثارش را با استفاده از رنگ و روغن خلق کرده، اما با این حال رنگ‌ها را مانند آبرنگ، رقیق و بدون جرم به کار برده و با این روش لطافت بیشتری به فضای آثارش بخشیده است. به یاد داشته باشیم که شیوه استفاده از رنگ‌های بدون جرم حلال در آب در نگارگری ایرانی شیوه‌ای متداول بود. حتی ظرافت و دقت در ترسیم خطوط، دورگیری‌ها، توجه به جزئیات و ظرایف و همچنین پردازهای لطیفی که به‌جای سایه روی رنگ‌های تخت و یکدست عناصر مختلف نقاشی‌هایش نشسته است، همه برگرفته از نگارگری ایرانی است که البته به شیوه محجوبی در این نقاشی‌ها به کار رفته است. این استفاده هوشمندانه از شیوه‌های نگارگری ایرانی در آثاری با فضایی نو و مدرن یکی از نخستین و مهم‌ترین دلایل آرامش بخشی آثار محجوبی است، چرا که چنین ویژگی آرامش‌دهنده‌ای را پیش از آثار وی با مشاهده نگارگری‌هایمان تجربه کرده‌ایم.

محجوبی هیچ ابایی از نشان دادن خطوط طراحی در آثار نقاشی‌اش ندارد و در این مورد هم متأثر از شیوه‌ی دورگیری در نگارگری است. او با خطوط نرم و منحنی شکل به طراحی و دورگیری اسب‌ها می‌پردازد و در ترسیم جزئیات درختان، شاخه‌ها، بوته‌ها و پرندگان از خطوط طراحی بهره می‌برد و جالب اینکه پافشاری وی در استفاده از چنین شیوه‌ای نه تنها به لطافت، نرمی و آرامش حاکم بر آثارش خللی وارد نکرده که بر آن افزوده است. خطوط دورگیری در فرم نرم اسب‌ها، استفاده از درختانی که در قالب‌های کلی نرم و منحنی و دایره‌ای شکل جای می‌گیرند مانند بید مجنون، انحنا و نرمی که در افق‌های مبهم دوردست مناظر او دیده می‌شود و همچنین حضور پرندگان کوچک بسان نقطه‌هایی نرم و پر انحنا، همه در ترکیب با یکدیگر و همچنین در کنار دیگر عواملی که درباره آن‌ها گفته خواهد شد، به مناظر محجوبی لطافت، آرامش و مهربانی بخشیده است.

رنگ‌ها نیز در نقاشی‌های او در کنار دیگر عوامل، بیننده را به آرامش فرامی‌خوانند. در مناظر آثار او فرقی نمی‌کند که فصول سرد سال با درختان بی‌بار و برگ نشان داده شده است یا فصول گرم، سرسبز، پرطراوت و زندگی‌بخش. چون با دیدن هر یک از این دو نوع منظره بی‌آن که هیچ حسی از حزن و اندوه، تنهایی و تشویش و هراس یا به‌عکس آن، شادی زائدالوصف و سرشار از هیجانی پرشور به آدمی انتقال یابد، فقط آرامش و اطمینان خاطر در آدمی متبلور می‌شود. رنگ و روغن‌های رقیق و بدون جرم به کار رفته در آثار وی گاه فقط در حد اشاره روی بوم نشسته‌اند، رنگ‌هایی که جدا از سرد یا گرم بودنشان هیچ تلاشی در پوشاندن خطوط طراحی ندارند و سیال و رها روی بوم آمده‌اند. ویژگی‌هایی این‌چنین در رنگ‌گذاری‌های محجوبی است که به مناظر آثار او لطافت و سبک‌بالی و رهایی بخشیده. مناظر محجوبی اغلب دارای ابهام‌اند. مبهم بودن مناظر او یا به‌واسطه وجود لایه‌ای مه‌گونه در فضاست که اجازه نمی‌دهد به‌وضوح عناصر موجود در آثار او دیده شوند و یا به خاطر حضور انبوه درختان است، درختانی که مانع دیده شدن اسب‌هایی می‌شوند که در آن‌سوی درختان در حال خرامیدن یا دویدن هستند.

در مناظر اسب‌ها و درخت‌های این هنرمند یا اصلاً آدمی حضور ندارد یا فقط نشانه‌هایی از او مثل خانه‌ها و کلبه‌ها به‌عنوان جزئی از منظره دیده می‌شود و یا اینکه از فاصله‌ای دور فقط گروهی از زنان روستایی مشغول کار و فعالیت دیده می‌شوند. نبود انسان یا حضور کمرنگ او در این آثار حکایت از انتقاد محجوبی از حضور مخرب انسان در طبیعت دارد، حضوری که بودنش زنگ خطری در نابودی زیبایی، لطافت، باکرگی و سکون توأم با آرامش طبیعت است.

بوم خبر

اثر «بنکسی» در ستایش کادر درمانی

«بنکسی» هنرمند ناشناس بریتانیایی اثر جدید خود را با موضوع ستایش کارکنان حوزه سلامت که در خط مقدم مبارزه با ویروس کرونا قرار دارند به یکی از بیمارستان‌های بریتانیا اهدا کرد. «بنکسی» در این اثر، پسر کی را حین بازی با عروسکی شنل‌پوش در لباس یک پرستار به تصویر کشیده است. در کنار این کودک، سبدی که عروسک قهرمانانی همچون «مرد عنکبوتی» و «بت‌من» در آن رها شده‌اند به چشم می‌خورد. «بنکسی» این اثر جدید را به همراه یادداشتی به بیمارستان عمومی «ساوت‌همپتون» اهدا کرده است. این بیمارستان میزبان محققان ویروس «کرونا» است که در تلاش برای کشف واکسن این ویروس هستند. قرار است این اثر هنری تا پاییز در همین بیمارستان در معرض نمایش گذاشته شود و سپس در یک حراجی به‌فروش برسد. سود حاصل از فروش این اثر به «سرویس سلامت همگانی» اهدا خواهد شد و با توجه به تاریخچه فروش آثار پیشین «بنکسی» می‌توان انتظار داشت مبلغ قابل توجهی از فروش آن حاصل شود. این نخستین اثر «بنکسی» از زمان شروع قرنطینه به دلیل شیوع ویروس کرونا نیست. این هنرمند پیش‌تر از مجموعه‌ای از نقاشی‌های جدید روی دیوار خانه‌اش رونمایی کرده بود. «بنکسی» هنرمند گرافیتی کار اهل بریستول است که با نقاشی‌های دیواری و هنر گرافیتی اعتراضی خود، شهرت جهانی دارد، با این حال هنوز هویت اصلی او فاش نشده است. نقاشی‌های این هنرمند بیشتر به مسائل سیاسی و موضوع‌هایی مانند گرمای جهانی، جنگ، شنود غیرقانونی و شرایط سخت کاری پرداخته است. تا کنون نقاشی‌های او بارها از روی دیوار جدا و به قیمت صدها هزار پوند فروخته شده است.

نمایشگاهی از منوچهر نیازی در آینده نزدیک

نمایشگاه مروری بر آثار منوچهر نیازی به مناسبت هفتادمین سال فعالیت هنری و سالروز ۸۳ سالگی این هنرمند قرار است در زمستان امسال برگزار شود.

منوچهر نیازی ـ هنرمند باسابقه هنرهای تجسمی ـ درباره نمایشگاه مجموعه آثارش به ایسنا گفت: اگر ویروس کرونا اجازه بدهد، دی ماه به مناسبت هفتادمین سال فعالیت هنری‌ام آثار مختلفی از تمام مدت کاری‌ام را به نمایش می‌گذارم. خوشبختانه همسرم این آثار را در طی سال‌ها جمع‌آوری کرده است. همچنین طراحی‌هایی که این روزها انجام می‌دهم نیز شامل این نمایشگاه می‌شود. این طراحی‌ها تحت عنوان دوره‌ای که کرونا بود به نمایش گذاشته می‌شوند. نیازی یادآور شد: بیشتر آثار نمایشگاه از مجموعه شخصی است و برخی آثار هم از کلکسیونرها و برخی هم از دوستان و آشنایان گرفته می‌شود. تعداد آثار نمایشگاه بسیار زیاد است و علاوه بر نقاشی شامل مجسمه و طراحی نیز می‌شود. همچنین بریده جراید مصاحبه‌هایم از ۷۰ سال پیش تاکنون که در مجلات روشنفکر امروز، خواندنی‌ها، کیهان قدیم، امید ایران و... چاپ شده بودند، نیز به نمایش گذاشته می‌شود. این هنرمند پیشکسوت همچنین درباره حال و هوای این روزهای خود، گفت: روزها بیشتر خانه هستم و طراحی می‌کنم، کتاب‌های هنری می‌خوانم و گاهی هم به آتلیه می‌روم و چند ساعتی کار می‌کنم. خوشبختانه ۱۱ دی ماه ۸۳ ساله می‌شوم، همچنان راه می‌روم و هیچ وقت تسلیم نمی‌شوم و تا زمان مرگ نقاشی می‌کنم. منوچهر نیازی نقاش شناخته‌شده ایرانی بیش از ۳۰ جایزه هنری از نمایشگاه‌های کشورهای مختلف برای ارائه آثارش دریافت کرده و نمایشگاه‌های متعدد انفرادی و گروهی نیز در داخل و خارج از کشور برپا کرده است.